

Kapitola 5

Visegrádská spolupráce, Rakousko, Polsko a Slovensko v české zahraniční politice¹

Michal Kořan

VISEGRÁDSKÁ SPOLUPRÁCE V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE

Východiska a politický kontext

Navzdory zapojení nejvyšších českých ústavních činitelů do visegrádské spolupráce neprobíhala ohledně V4 žádná politická diskuse. Visegrádská spolupráce nepředstavuje z politického hlediska žádný problém, na straně druhé však visegrádské spolupráci, jakkoli úspěšně funguje po administrativní, resortní či vyšší exekutivní stránce, chybí politické zadání a impulz. Přitom pro další zamyšlení nad fungováním a možným přínosem V4 pro Českou republiku (a středoevropskou či evropskou politiku obecně) pravděpodobně nestačí expertiza diplomatů, administrativních a exekutivních činitelů či odborníků na tuto problematiku. Právě politické zázemí by mohlo přispět k reflexi fungování visegrádské spolupráce. Není přitom pravda, že podnětů k zamyšlení není dostatek. Visegrádská spolupráce se částečně pohybuje mezi dvěma pojetími: na jedné straně V4 jako platforma pro sdílení zkušeností, názorů, pro komunikaci, vzájemné obohacování a „kultivaci nesouhlasu“, na straně druhé existuje riskantnější pojetí V4 jako nástroje pro konkrétní spolupráci a prosazování společných zájmů. V případě neúspěchu této druhé strategie bude V4 o to zranitelnější vůči kritice, oč větší do ní budou vkládána konkrétní očekávání.

Visegrádská spolupráce si udržuje neformální charakter, jediným „institutem“ jsou (kromě Mezinárodního visegrádského fondu) volná pravidla setkávání a každoroční předsednictví. Neformální charakter je pro státy V4 výhodný, neboť nejsou nijak omežovány či vázány k zastávání stanovisek, jež nevycházejí z jejich zájmů. ČR tak mohla nezávisle připravovat program svého předsednictví Radě EU, stejně tak nemusí činit kompromisy v oblastech, kde je její politika jasně profilována (např. podpora demokracie a lidských práv). Naopak tam, kde jsou jasně definovány politiky ostatních visegrádských států (např. Maďarsko a Balkán, Polsko a východní Evropa či reforma

prostředí V4. Shodli se na potřebě koordinovat své pozice před unijními jednáními ohledně regulací a snižování emisí skleníkových plynů a věnovali se otázce nelegálního transportu odpadu do států V4 (zejména se shodli na potřebě vzájemné informovanosti a snaze posílit a zlepšit společné inspekce v pohraničních oblastech).²⁰

Resortní spolupráce se neodehrává pouze na exekutivní, expertní či byrokratické úrovni, významnou složku představují i jednání na úrovni parlamentních výborů. Na konci března 2008 se sešli zástupci zemědělských výborů V4 (plus Rumunska a Bulharska) a shodli se na podpoře sjednocení systému přímých podpor v zemědělství po roce 2013. Tyto systémy jsou v současné době v každé zemi odlišné, obecně platí, že podpory pro zemědělce v tzv. nových členských státech jsou nižší než v tzv. starých členských státech, byť se postupně zvyšují. Jinak do agendy spolupráce v oblasti zemědělství (na úrovni ministrů) patřila právě budoucnost zemědělské politiky EU a systém přímých plateb, rozvoj venkova, reforma vinařství, cukrovarnictví, mléčné kvóty, trh s vepřovým masem a chráněná označení původu.

Nesmírně významnou dimenzí Visegrádské skupiny je budování veřejného povědomí o tomto regionálním uskupení a šíření jeho aktivit prostřednictvím sociálních kontaktů mezi občanskými iniciativami, studenty, akademiky a veřejností jako takovou. Nejefektivnější platformou pro toto úsilí je *Mezinárodní visegrádský fond*, který mj. částečně kopíruje i externí priority V4. Děje se tak prostřednictvím rozšiřování stipendií a grantů do států mimo V4, zejm. na východ a Balkán. Podíl takto čerpaných prostředků nyní činí více než 15 procent, čímž se IVF zařadil mezi velmi významné donory. Zajímavou myšlenkou se mimo jiné zdá zvažování způsobu podchycení a udržení kontaktů s uskupeními a studenty, kteří již využili prostředky plynoucí z visegrádského fondu, např. ve formě jakéhosi volného „alumni“ sdružení. Rezervy však nadále existují v informační a komunikační politice, která přes veškeré úsilí není schopna zasáhnout povědomí veřejnosti do takové míry, jež by více odpovídala výsledkům a šíří visegrádských aktivit.

RAKOUSKO V ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITICE

Východiska a politický kontext

Počátek roku 2008 odpovídal významu, jakému se Rakousko těšilo v roce předchozím. Dynamika česko-rakouské agendy se pak v průběhu roku 2008 částečně zvolnila s přípravami České republiky na předsednictví EU a s přípravami Rakouska na parlamentní volby. Citlivá témata také částečně zchladla i kvůli úsilí obou stran o jejich řešení. I přesto byla v roce 2008 silná kontinuita bilaterálních témat, zahrnující zejména problematiku jaderné energetiky, nákupu rakouských obrněných transportérů Pandur a vstupu do schengenského prostoru.

Ani v roce 2008 bilaterální vztah s Rakouskem téměř nezasáhl do politické debaty a byl ovlivňován zejména z exekutivní roviny. Výjimku tvořila pracovní česko-rakouská parlamentní skupina k JE Temelín, která však rovněž k vnitropolitické diskusi o Rakousku v ČZP nepřispěla. V Poslanecké sněmovně bylo Rakousko zmíněno pouze ve třech souvislostech – při interpelacích stran stavby rychlostní silnice R52

z Brna do Mikulova, a pak ve dvou případech jako argument odpůrců stavby protiraketového radaru, kteří poukazovali na rakouskou zdrženlivost. Politická diskuse vstoupila do česko-rakouských vztahů ještě v souvislosti s nákupem rakouských obrněných transportérů, kdy stínový ministr obrany Petr Hulínský (ČSSD) zpochybnil postup vlády při jejím dodatečném souhlasu s nákupem těchto vozidel (březen 2008). Celkově však míra přítomnosti Rakouska v české politické diskusi odpovídá současné povaze středoevropské agendy, která – s částečnou výjimkou Polska a Německa – nemá v posledních letech potenciál zasáhnout do politické roviny tvorby ČZP.

Smluvní základna česko-rakouského vztahu byla v roce 2008 významně posílena. Došlo k završení dlouhého a bolestivého procesu dojednávání a ratifikace tzv. informační dohody,²¹ upravující způsob a rozsah informování a možnou spolupráci v jaderné energetice. Již podpis dohody v prosinci 2007 byl důkazem pozitivního vývoje česko-rakouských vztahů ke konci roku, k dlouho odkládané ratifikaci v rakouském parlamentu pak došlo v březnu 2008. V roce 2008 byl rovněž položen základ dalšího posílení smluvního rámce, když vláda v květnu odsouhlasila *Návrh na sjednání Smlouvy mezi vládou České republiky a Rakouskou spolkovou vládou o výměně a vzájemné ochraně utajovaných informací*. Smlouva byla podepsána na konci září a ratifikace v parlamentu se předpokládá v prvních měsících roku 2009. Jednání o smlouvě, které iniciovala česká strana, bylo jednokolové, a tudíž vcelku bezproblémové. Zájem na smlouvě vychází z potřeby výměny utajovaných informací, která je důsledkem úzké propojenosti vztahů (politických, ekonomických, vojenských) mezi ČR a dalšími státy v rámci NATO a EU. Protože výměnu citlivých informací neřeší žádná multilaterální smlouva, nutný právní rámec je postupně zajišťován prostřednictvím bilaterálních smluv a smlouva s Rakouskem je dalším krokem na této cestě. Kromě těchto významnějších aktů došlo v roce 2008 pomocí bilaterálních ujednání (či doplnění existujících dohod) k posilování přeshraničního styku. Rok 2008 se do česko-rakouského smluvního základu rovněž zapsal významným pokrokem v oblasti spolupráce na poli kultury, školství a vědy. Pro tuto oblast dlouho platila jako základní smluvní dokument zastaralá dohoda z roku 1977. O nové dohodě se jednalo již v 90. letech, dohoda však byla podepsána až ke konci roku 2008.

Agenda, události

Ve druhé polovině roku 2007 se postupně zklidňovala situace z jara a z počátku léta. Řada sporných témat se přenesla samozřejmě i do zde sledovaného roku 2008, a tudíž ovlivnila i první oficiální návštěvu českého premiéra Mirka Topolánka ve Vídni 7. 1. 2008. Obvyklý domácí tlak na rakouského kancléře Alfreda Gusenbauera, aby zaujal co možná nejtvrďší postoj k JE Temelín, se omezil na prohlášení protiatomových aktivistů (Atomstopp). Protože ostatní rakouské politické strany nebyly před návštěvou příliš aktivní a na exekutivní úrovni panovalo uspokojení s fungováním společné meziparlamentní komise pro JE Temelín („pracovní česko-rakouská parlamentní skupina“), cesta českého premiéra proběhla v klidném ovzduší. Do popředí setkání se dostal v té době akutní problém rozšíření schengenského prostoru, k němuž došlo na sklonku roku 2007 a již dlouhé měsíce před tím představovalo silné bilaterální téma.²²

Schengen

Na počátku roku 2008 Rakousko rozladil nárůst počtu čečenských uprchlíků, kteří v prvních dnech po rozšíření pronikali přes české území do Rakouska, kde chtěli ukončit své azylové řízení. Rakouský kancléř trval na užší spolupráci a na společném řešení. Český premiér souhlasil s nutností užší policejní spolupráce, která byla nedostatečná (dle slov M. Topolánka zejména pro rakouskou neochotu). Jinak se česká delegace držela toho názoru, že za neuspokojivý stav je odpovědné mírnější rakouské azylové právo spolu s existencí významné čečenské diaspory v Rakousku. Navíc většina uprchlíků do Rakouska směřovala z Polska, řešení problému tedy nemohlo být hledáno pouze mezi ČR a Rakouskem. Na jednání na nejvyšší úrovni bezprostředně navázalo jednání expertů z obou ministerstev vnitra, kde se hovořilo o zahrnutí Polska do řešení problému (zejména by mělo přistoupit ke zlepšení ostrahy své východní hranice). K řešení nejpalčivějšího problému pro Rakušany, tj. že žadatelé o azyl chtějí své řízení ukončit v Rakousku a nikoli v zemi, kde žádost podali, také přispěje Schengen sám: vzhledem k propojení databází schengenských států je snadnější zjistit, která osoba již podala žádost o azyl v jiné zemi, a do této země ji následně vrátit. Podrobnější analýzy již z konce ledna ukázaly, že obavy z rozšíření schengenského prostoru, např. z posílení obchodu s lidmi a z růstu kriminality, byly přehnané. Naopak volný hraniční režim napomohl nárůstu počtu českých turistů v rakouských zimních střediscích téměř o 12 procent.²³

Také konečný účet rozšíření Schengenu za rok 2008 byl pozitivní, přičemž i (nová) rakouská vláda 21. 12. 2008 oficiálně vyjádřila spokojenost s dosavadní bilancí. Navzdory obavám došlo k poklesu kriminality v pohraničních regionech (o 3,3 procenta), a dokonce i k poklesu u ilegální migrace (o 12,7 procenta) a převaděčství (téměř o polovinu).²⁴ Dilem byl tento úspěch výsledkem přesunutí systému kontrol přímo z hranic do širšího pohraničního prostoru, ovšem zvýšené kontroly v pohraničí se přinejmenším zpočátku nesetkaly s příznivým ohlasem na české straně. Premiér Topolánek si v březnu stěžoval na zpřísnění kontrol u česko-rakouských (a česko-německých) hranic, které považoval za porušení schengenských dohod a za šikanu.²⁵ Emotivně vystoupil rovněž ministr vnitra Ivan Langer (ODS).²⁶

Jaderná energetika

Jaderná energetika nebyla pro 2008 natolik určující jako v minulosti, ani tak vyhodnocená jako v první polovině roku 2007. Dá se říci, že došlo i k určité změně v povaze celé agendy – zatímco v roce 2007 zejména hořel spor o dohodu z Melku (o její naplnění a mezinárodní platnost), o vzájemné informování o událostech v jaderné elektrárně Temelín (JETE) či o ratifikaci tzv. „informační dohody“,²⁷ rok 2008 přinesl nové, obecnější prvky, týkající se rozšiřování zdrojů jaderné energie v České republice.

Již před lednovou cestou M. Topolánka do Vídně se ozývaly hlasy, že kvůli novým plánům na rozšíření JETE bude tato problematika premiérskému setkání dominovat. ČR už téměř otevřeně a oficiálně poukazovala na ukončení melkského procesu, což mělo být symbolicky manifestováno tím, že poslední setkání tzv. společné meziparlamentní komise se odehrálo právě v Melku. Dle české strany ukončení vcelku úspěš-

ného působení meziparlamentní komise²⁸ znamenalo posunutí celé záležitosti z politické úrovně na úroveň expertní. Někteří rakouští činitelé se však nebrání občasné politizaci jaderné tematiky a nepovažují proces z Melku za dokončený. Rakousko sice celou záležitost interpretuje odlišně, ovšem proti otevřenosti českého postoje, která by byla ještě před několika málo lety nemyslitelná, na nejvyšší úrovni nevystupuje tak ostře jako v minulém roce.²⁹ Rakouští Zelení a protijaderní aktivisté v průběhu roku navíc kritizovali kancléře Gusenbauera za příliš mírný postoj vůči ČR. O změně svědčí i programové prohlášení nové rakouské vlády (ve funkci od listopadu 2008), v němž se sice ze všech jaderných zařízení hovoří explicitně pouze o JETE, ale na druhé straně z něho vypadla téměř obligátní zmínka o prosazování tzv. „nulové varianty“, která byla nahrazena „potřebou pokračování v intenzivním dialogu“.³⁰

Zejména však došlo k vítanému posunu ve věci podpisu a následné ratifikace rakouským parlamentem (13. března) tzv. informační dohody, od níž si česká strana slibuje, že umožní nahradit nestandardní režim vzájemného informování o otázkách jaderné bezpečnosti standardním mezinárodněprávním režimem. Novela nově upravuje mechanismy diskusí, konzultací a činnosti pracovních skupin k otázkám jaderných energií. Rakouští předkladatelé zdůrazňovali v parlamentu, že nová dohoda rozšiřuje povinnosti české strany při informování Rakouska o dění v JETE, přesto však byla ratifikace vnímána jako vážné oslabení protokolu z Melku i znesnadnění možnosti Rakouska obhajovat mezinárodněprávní závaznost melkských ujednání. Novela dohody byla schválena hlasy koaličních poslanců proti poslancům opozičním. Jako s úlitbou opozici přišli rakouští vládní poslanci s parlamentním usnesením, v němž vyzvali vládu, aby trvala na mezinárodněprávní závaznosti Melku.

Přes uvolnění se však obnažují obrysy hlubšího a závažnějšího rozporu. Jak bylo upozorněno v loňském vydání této publikace, mezi oběma zeměmi panují dosti odlišné představy o zajištění budoucích energetických zdrojů. Spor o JETE tak může být pouhou špičkou ledovce, která brzy uvolní místo podstatnějšímu dialogu o energetické budoucnosti jako takové. Zatímco česká vláda se stále otevřeněji kloní k rozšiřování jaderných energetických zdrojů jako k jedné z hlavních alternativ řešení energetické budoucnosti, Rakousko sází na zemní plyn, na obnovitelné zdroje a na efektivitu využívání energií. V roce 2008 se tato diskuse vedla i v evropské rovině, v česko-rakouské bilaterální relaci se tento střet přetavil do rakouského odporu proti plánům na rozšiřování stávajících kapacit českých jaderných elektráren.

To, že mohl rok 2008 předznamenat přesun pozornosti od stávajících kapacit JETE k budoucnosti jaderné energie v ČR, lze dokázat i tím, že jinak spíše smířlivější lidovecký ministr životního prostředí Josef Pröll rezolutně odmítá plány na dostavbu dalších dvou bloků JETE. Proti rozšíření se vyjádřil např. v souvislosti s žádostí ČEZ o posouzení vlivu možné dostavby JETE na životní prostředí (tzv. proces EIA /*Environmental Impact Assessment*). Rakousko ovšem ve skutečnosti příliš prostředků, jak se postavit proti plánům ČEZ, v tuto chvíli nemá, což si uvědomovali i opoziční Zelení a protijaderní aktivisté. Konkrétně Zelení se pokusili vyvolat tlak na vládu, aby otázku rozšíření JETE převedli na mezistátní úroveň, a vývoj z léta 2008 označili za naprosté selhání vlády a zejména pak lidoveckých ministrů.³¹ Tyto snahy však neuspěly, navíc česká strana měla po ruce argument, že rozhodnutí ČEZ je rozhodnutí

elé záležitosti z po-
ak nebrání občasně
ený. Rakousko sice
kého postoje, která
úrovni nevystupuje
aktivisté v průběhu
j vůči ČR. O změně
od listopadu 2008),
uze o JETE, ale na
ní tzv. „nulové vari-
dialogu“.³⁰

sledné ratifikace ra-
níž si česká strana
mování o otázkách
Novela nově upra-
in k otázkám jader-
te nová dohoda roz-
v JETE, přesto však
i znesnadnění mož-
ch ujednání. Novela
m opozičním. Jako
usnesením, v němž

o rozporu. Jak bylo
mi panují dosti od-
JETE tak může být
u dialogu o energe-
něji kloní k rozšiřo-
nativ řešení energe-
droje a na efektivitu
rovině, v česko-ra-
poru proti plánům na

jících kapacit JETE
íše smířlivější lido-
ny na dostavbu dal-
losti s žádostí ČEZ
proces EIA /Envi-
říliš prostředků, jak
ovali i opoziční Ze-
t tlak na vládu, aby
sta 2008 označili za
to snahy však neu-
ČEZ je rozhodnutí

akciové společnosti, nikoli vlády ČR (byť většinovým akcionářem ČEZ je Ministerstvo financí ČR). Objevily se i další, spíše izolované pokusy o mezinárodněprávní postup proti rozšíření JETE. Například poslanec za Svobodomyšlnou stranu Rakouska (FPÖ) podal proti plánům dostavby elektrárny stížnost u Evropského soudu pro lidská práva. Vzhledem k zahlcení štrasburského soudu však není pravděpodobné, že se touto stížností začne v dohledné době zabývat, a i poté jsou vyhlídky na úspěch stížnosti minimální.

Z českého pohledu je závažnější, že sám zákon č. 100/2001 Sb., který legislativně upravuje proces posuzování vlivů na životní prostředí, byl napaden EK, neboť stávající úprava neodpovídá evropskému právu. Schválení novely komplikovala i situace v Poslanecké sněmovně a celá věc je stále otevřená. Této situace využila i hornorakouská vláda, která v polovině září 2008 oznámila, že podá námitku u Evropské unie proti možné dostavbě JETE. Vezmeme-li v úvahu, že o proces EIA ČEZ usiluje i v případě JE Dukovany, bude hlavní zahraničněpolitická bitva nejbližších měsíců vedena o rozšiřování stávajících jaderných kapacit ČR, tím spíše, že ČEZ se stane strategickým partnerem i při stavbě nové jaderné elektrárny ve slovenských Jaslovských Bohunicích. S těmito kroky se Rakousko bude smířovat jen obtížně a bude na české diplomacii, aby je obhájila.

V roce 2008 bylo možné se setkat s prchavými náznaky změn v rakouském protijaderném postoji. Například bývalý kancléř Wolfgang Schüssel (ÖVP) v debatě o obecných zásadách energetické politiky v parlamentu prohlásil, že Rakousko by nemělo vzhledem k nepopíratelnému růstu významu jaderné energetiky stát stranou.³² Obdobně nečekaně přišla některá rakouská média s kritikou rakouské vlády, když ta zablokovala na únorovém jednání ministerské rady EU o energetické politice iniciativu, vyzývající ke společné podpoře výzkumu modernějších a bezpečnějších jaderných elektráren. Rakouské noviny nešetřily obraty jako „popírání reality“, „trvání na nesmyslných tabu“, „zpátečnických náboženstvích“ či přímo hovořili o „lžích“. Je tedy možné, že i v Rakousku tváří v tvář energetickým výzvám budoucnosti dochází k uvolnění malého kamínku v jinak skálopevné protijaderné hrázi. Tento vývoj by česká diplomacie měla pečlivě mapovat.

Nákup ozbrojených transportérů Pandur II

V prosinci 2007 česká vláda odstoupila od obří zakázky na 199 transportérů Pandur II od rakouské firmy Steyr³³ z důvodu zpoždování dodávek. Rakouská vláda měla na realizaci zakázky velký zájem – prodej obrněných transportérů je jednou z nadějí pro další existenci koncernu Steyr. Téma Pandurů bylo nastoleno i na lednovém jednání M. Topolánka ve Vídni. Lze se domnívat, že právě na této schůzce, navzdory pozdějšímu poněkud nečitelnému vývoji (kdy zejména z ministerstva obrany neustále přicházely zprávy, že odstoupení od smlouvy je definitivní), došlo k rámcové dohodě – obchod bude přece jen realizován, ale česká vláda nakoupí zhruba o polovinu menší počet obrněných transportérů. K dohodě měla vláda ČR několik dobrých důvodů. Za prvé, dalších 12 českých firem má podíl na výrobě. Za druhé, do celé záležitosti se vložili zástupci amerického koncernu General Dynamics, jemuž firma Steyr-Daimler-Puch Spezialfahrzeuge patří a kteří hrozili žalobou za zmařené investice. Politickou

váhu dodal zájmům americké firmy také vojenský atašé USA v Praze. Za třetí, v průběhu roku se objevily spekulace (živené zejména rakouskou FPÖ), že souhlas s nákupem Pandurů je součástí většího, politického a diplomatického obchodu: rakouští vládní poslanci podpoří informační dohodu o Temelínu, česká vláda podpoří nákup obrněných transportérů. Rakouské ministerstvo zahraničních věcí i kancléřství sice existenci podobné dohody rázně odmítlo, ovšem vzhledem k tomu, že k podobným diplomatickým a politickým obchodům dochází vcelku běžně, navíc oběma stranám by taková dohoda jednoznačně prospěla, nelze ji zcela vyloučit. V každém případě vláda v lednu odsouhlasila pokračování rozhovorů, z nichž vzešla předběžná dohoda o nákupu 107 transportérů oproti původnímu počtu 199.

Ještě v prosinci 2008 však nebylo vše dojednáno. Na počátku dubna 2008 vláda odsouhlasila memorandum o porozumění, které bylo se Steyrem podepsáno 9. dubna.³⁴ Záhy po podepsání memoranda se objevily potíže – už např. v tom, že nebylo stanoveno datum zahájení dodatečných zkoušek, které požadovalo MO. Skutečné problémy ovšem nastaly při sjednávání nového kontraktu, které bylo zahájeno na počátku července. Mezi nejobtížnější body patřilo stanovení harmonogramu dodávek, právní náležitosti možného vypovězení smlouvy a zejména cena, kdy Steyr pravděpodobně nesouhlasil s dohodnutou cenou za jeden kus. Česká strana původně počítala s tím, že zůstane u dohodnuté ceny za jeden kus, což by znamenalo, že celý obchod vyjde ČR zhruba o 54 procent levněji, než jaký byl původní předpoklad. Tento cenový posun ovšem Steyr nechtěl přijmout. V létě 2008 tak probíhala tvrdá vyjednávání a ještě na konci roku byla většina těchto bodů stále na stole.³⁵ Dle diplomatických zdrojů byla pro vyjasnění sporných bodů klíčová schůzka v prosinci 2008 na úrovni náměstků ministrů obrany, po níž následovalo již spíše ladění technických detailů. Jasně o podstatě celé dohody tedy bude až v prvních měsících roku 2009.

Stojí za připomenutí, že v roce 2009 se Česká republika může ocitnout v opačné situaci, kdy se bude Rakousku snažit prodat 10–20 kusů svých nepotřebných bitevníků L-159. Problémem na rakouské straně jsou zejména finance, navíc se Rakušané budou rozhodovat mezi dalšími nabídkami.

Ostatní témata

Minulostní agenda (zejména spjatá s poválečným odsunem a tzv. Benešovými dekrety) nepředstavuje od vstupu do EU vitální položku v česko-rakouských vztazích, udržuje si ovšem nezanedbatelný konfliktní potenciál. V roce 2008 došlo na rakouské straně k dalším pokusům o aktivizaci těchto témat a v této souvislosti je třeba si všimnout zejména kroků lidoveckého mluvčího pro záležitosti vyhnanců Norberta Kappellera a *Sudetoněmeckého krajanského sdružení* (SLÖ). Kappeler po celý rok 2008 usiloval o to, aby se minulostní otázky dostaly na nejvyšší bilaterální úroveň, v únoru kritizoval např. sociálnědemokratického kancléře Gusenbauera za to, že tuto oblast explicitně nenastolil při lednovém setkání s českým premiérem ve Vídni.³⁶ Váhu těmto pokusům později dodal i státní tajemník rakouského ministerstva zahraničních věcí Hans Winkler, který se spolu s Kapellerem počátkem dubna kriticky vyjádřil na adresu zemí, jež neprojevují vstřícnost vůči požadavkům vysídleneckých svazů. V téže době SLÖ přijala deklaraci, v níž opakuje obvinění vůči ČR i SR z genocidy a vznesla

aze. Za třetí, v prů-
)), že souhlas s ná-
 obchodu: rakouští
 áda podpoří nákup
 í i kancléřství sice
 au, že k podobným
 víc oběma stranám
 V každém případě
 předběžná dohoda

bná 2008 vláda od-
 lepsáno 9. dubna.³⁴
 n, že nebylo stano-
 Skutečné problémy
 no na počátku čer-
 odávek, právní ná-
 opravděpodobně ne-
 počítala s tím, že
 obchod vyjde ČR
 ento cenový posun
 ednávání a ještě na
 ických zdrojů byla
 a úrovni náměstků
 etailů. Jasno o pod-

ocitnout v opačné
 epotřebných bitev-
 navíc se Rakušané

v. Benešovými de-
 ouských vztazích,
 došlo na rakouské
 ti je třeba si všimat
 orberta Kappeler
 ý rok 2008 usilo-
 oveň, v únoru kri-
 že tuto oblast ex-
 idni.³⁶ Váhu těmto
 zahraničních věcí
 ky vyjádřil na ad-
 ých svazů. V téže
 genocidy a vznesla

požadavek na odškodnění. Dle dostupných informací však podobné snahy neměly na nejvyšší úrovni patřičnou odezvu a minulostní téma zůstává tak mimo nejvyšší bi- laterální agendu. Přesto však bude česká diplomacie vzhledem k vysídleneckým ak- tivitám v roce 2008 potřebovat vysokou míru nasazení, aby k politizaci minulostní agendy nedocházelo ani v budoucnosti, tím spíše, že nový rakouský ministr zahra- ničních věcí Michael Spindelegger zvolil před svou lednovou cestou do Prahy minu- lostní otázky jako jedno z témat, které by rád nastolil k jednání.

S určitými výhradami Rakousko uznalo právo České republiky na umístění rada- rové základny amerického protiraketového systému, což je téma, které částečně ne- gativně ovlivňovalo vzájemný vztah v roce 2007.

V politické rovině tedy rok 2008 přinesl zklidnění situace, citlivé otázky nebyly zdůrazňovány ani v kampani předčasných rakouských parlamentních voleb. Pokra- čovala vysoká intenzita návštěv na prezidentské úrovni a dobrým důkazem česko-ra- kouské vzájemnosti bylo i vyvrcholení vzpomínek na rok 1968, v němž Rakousko přijalo tisíce českých emigrantů. Symbolický význam také mělo rozhodnutí nového rakouského ministra zahraničních věcí M. Spindeleggera učinit jako svou první za- hraniční cestu návštěvu České republiky (namísto tradičního Švýcarska). Postupným uvolňováním „tradiční“ bilaterální zátěže – a pokud tento trend zůstane zachován i v příštích letech – se otevírají možnosti širších úvah o regionální spolupráci či o spo- lupráci v evropských otázkách. Na závěr lze pouze přidat postřeh, že rakouská mé- dia věnují české zahraniční a zejména evropské politice poměrně značnou pozornost.

Hospodářské vztahy a resortní spolupráce

Obchodní výměna

V roce 2007 narůstal rakouský vývoz do České republiky, čímž došlo ke snížení tra- dičně kladného salda ve prospěch ČR. Rok 2008 (data jsou k dispozici pouze za prv- ních 8 měsíců)³⁷ pak znamenal návrat rakouského vývozu k předchozím hodnotám a český vývoz naopak vykazoval známky většího oživení. V průběhu roku však do- šlo k postupnému zpomalování a i vzhledem k sílící hospodářské krizi lze očekávat zpomalení růstu obchodní výměny. Nejvíce v roce 2008 rostl obchod s energetickými produkty – na straně Rakouska táhl vývoz obchod s ropnými deriváty, oproti tomu ČR zaznamenala výrazný růst ve vývozu uhlí a elektrické energie. Významu energetické problematiky v politické rovině tedy odpovídá i dynamický rozvoj obchodní spolu- práce v tomto odvětví. Naopak předběžné výsledky za rok 2008 ukazují, že se neda- řilo tradičně silné komoditě – stroje a přepravní zařízení –, která dokonce zazname- nala oproti roku 2007 pokles, který se ovšem týkal obou stran. Stagnace či dokonce pokles právě v této oblasti, která tvoří až 40 procent vzájemného obchodu, je pro cel- kový výsledek rozhodující. Protože data byla v době dokončování textu k dispozici pouze za období leden–srpen 2008, statistiky ještě nezahrnují závěr roku, kdy se za- čala ve větší míře projevovat hospodářská krize. Úsilí o zachování vysoké úrovně vzájemné obchodní výměny by mělo být právě v této době jednou z priorit české za- hraniční politiky, vezmeme-li v úvahu, že Rakousko patří mezi přední obchodní part- nery a že výkon českého hospodářství je z většiny závislý na zahraničním obchodu.

Investice

Pravděpodobně nejvýznamnější rakouskou investicí v ČR za rok 2008 byl listopadový nákup 92,4procentního podílu v *Burze cenných papírů Praha* (BCPP), který se podařilo uzavřít vídeňské burze. Pro vídeňskou burzu šlo o zásadní pokrok při expanzi do zemí střední a východní Evropy. Pro pražskou burzu znamená tento krok vidinu posílení expanze českých kapitálových trhů. Předními akcionáři vídeňské burzy jsou Bank Austria Creditanstalt a Erste Group Bank, která je vlastníkem České spořitelny a která je jednou z nejsilnějších skupin ve středoevropském regionu. Mezi další významnější investice patřil nákup 34 procent litovelské strojírenské firmy Papcel, další rozšíření nábytkářského obchodního domu KIKA (do Liberce) a plán rakouského Immorentu postavit v Plzni administrativní park. Nejvýznamnějšími rakouskými investory v ČR i v roce 2008 zůstaly banky – Erste Bank, Bank Austria Creditanstalt a Raiffeisenbank, následovány dodavatelem stavebních materiálů Bramac.

České investice v Rakousku jsou i nadále spíše popelkou, v posledních letech se však zájem zvyšuje. Zajímavým počinem byl jeden a půl roku trvající proces kompletního převzetí rakouského výrobce nealkoholických nápojů Waldquelle Kobersdorf Karlovarskými minerálními vodami, zakončený v prosinci 2008 (to mj. vyvolalo i určitou emotivní odezvu u některých rakouských médií). Důkazem zvýšeného zájmu o investice v Rakousku je také možnost, že se ČEZ zúčastní privatizace hornorakouské společnosti Energie AG.³⁸

Otevření rakouského pracovního trhu

Tradičním bodem ČZP vůči Rakousku po vstupu do EU je úsilí o otevření rakouského pracovního trhu českým občanům, které zůstalo i v roce 2008 Rakouskem oslyšeno. Rakousko svůj pracovní trh pootevřelo omezeně na počátku roku pro obory, které pocítují nedostatek pracovních sil³⁹. Trh byl otevřen jen na období jednoho roku, navíc zaměstnání zahraničního pracovníka vyžaduje potvrzení pracovního úřadu, že na dané místo není rakouský zájemce. Širší uvolnění pracovního trhu prosazoval v roce 2008 rakouský ministr hospodářství a práce Martin Bartenstein a v závěru roku 2008 se ke tlaku na Rakousko (ale i Německo, Belgie a Dánsko, které využívají přechodných období) přidala i EK.⁴⁰ Klíčovým obdobím pro rozhodování rakouské vlády budou první týdny roku 2009, neboť do dubna tohoto roku bude muset být EK informována o možném prodloužení přechodného období. Lze spíše očekávat prodloužení do dubna 2011. K tomu je ovšem nutné dodat, že ani zmíněné uvolnění pracovního trhu pro vybrané profese nezvýšilo zájem o práci v Rakousku očekávaným způsobem. Pro českou stranu by otevření pracovního trhu tedy spíše bylo symbolickým gestem, otázkou zůstává, zda se situace nezmění tváří v tvář prohlubující se globální hospodářské stagnaci, jejímž průvodním jevem je rovněž rostoucí nezaměstnanost a inklinace k protekcionismu.

Doprava

Problémem v česko-rakouském vztahu zůstává propojení dopravních infrastruktur. V roce 2008 bylo středem nejžhavějších diskusí dálniční propojení Brna s Vídní. Již v roce 2007 bylo podepsáno memorandum k vybudování této trasy, problémy ovšem

přetrvávaly na obou stranách (jak výhrady ekologů, tak nedostatek financí). V červnu 2008⁴¹ česká vláda definitivně rozhodla o dostavbě rychlostní silnice R52 z Pohořelic do Mikulova a později také o dálničním obchvatu Břeclavi a prodloužení rychlostní silnice R55 až k rakouským hranicím. V cestě nyní ještě stojí rozhodnutí Ústavního soudu z počátku prosince 2008, který uložil Nejvyššímu správnímu soudu přezkoumat, zda vyhlášení územních plánů, schválených před prvním lednem roku 2007, má povahu obecné vyhlášky. Toto řízení však nezastavilo přípravy stavby R52, která by měla začít v roce 2010 a v roce 2014 by měla být napojena na rakouskou dálnici A5.⁴² Smluvní základ tomuto napojení měla poskytnout mezivládní dohoda, k jejímuž podpisu se 19. září chystali ministři dopravy Aleš Řebíček a Werner Fayman. Kvůli formálním pochybením však český ministr dopravy neobdržel od ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga plnou moc k podpisu dohody, a ten byl – k velké nelibosti Jiho-moravského kraje, některých poslanců i rakouské strany – odložen. Této kauze byla věnována značná pozornost jak v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR, tak i v médiích. Nakonec bylo dohodnuto, že smlouvu v lednu 2009 podepíše za ČR český vel-vyslanec v Rakousku Jan Koukal.

Rakouská A5 i česká R52 jsou součástí plánované transevropské dopravní sítě, známé pod zkratkou TEN-T. Součástí téže sítě jsou i další dva projekty – železniční a dálniční spojení Českých Budějovic s hornorakouským Linzem. Současné propojení představuje jakési „úzké hrdlo“ v severojižní evropské trase. Mezi ČR a Rakouskem v této věci bohužel dlouhodobě nepanuje shoda. Zatímco ČR trvá na propojení dálničním i železničním, Rakousko se k možnosti dálničního propojení staví zdrženlivě a upřednostňuje pouze železniční trasu. Podle dostupných informací se však v roce 2008 oběma projekty již zabývala spolková vláda a zařadila je na seznam prioritních dopravně-stavebních akcí svého funkčního období. Dokončení realizace v dohledné době se však nepředpokládá.

Zdravotnictví

V říjnu 2008 se ve Znojmě konala schůzka ministrů zdravotnictví (Tomáš Julínek a Andrea Kdolsky), která navazovala na neoficiální rozhovory ze srpna 2008 na úrovni generálních ředitelů obou ministerstev. Významným tématem tohoto jednání byla přeshraniční mobilita pacientů a hlavním výsledkem byl podpis dohody, která umožní záchranným týmům z obou stran hranice zasáhnout podle toho, který je v danou chvíli blíže k řešené události. Lidé z příhraničního regionu by rovněž měli možnost užívat lékařské péče v nemocnicích na druhé straně hranice (pro obyvatele z Dolních Rakous jde o nemocnici ve Znojmě, pro Jihočechy o nemocnici v rakouském Gmündu). Dalším zdravotnickým tématem je rovněž vzájemné poskytování informací mezi hygienickými stanicemi o výskytu možných epidemií. Projekty spolupráce v oblasti zdravotnictví jsou prozatím dohodnuty do roku 2011 a celkové náklady se odhadují na cca 580 000 EUR.⁴³

Kulturní spolupráce

V roce 2008 byla podepsána nová smlouva o spolupráci v oblastech kultury, školství, vědy, mládeže a sportu, která nahradila zastaralý dokument z roku 1977. Cesta k pod-

pisu dohody nebyla snadná. Po neúspěšných jednáních z let 1997–2001 bylo v roce 2002 dohodnuto, že bude respektována zmíněná smlouva z roku 1977. Proces sjednání nové kulturní dohody byl iniciován rakouskou stranou v roce 2004, klíčové expertní setkání se odehrálo v prosinci 2007. Návrh byl vládou schválen v září 2008, a k podpisu samému došlo – pro velké vytížení obou ministrů zahraničních věcí – až 21. listopadu. Návrh kulturní dohody předpokládá zřízení *Smišené česko-rakouské komise*, která vytyčí konkrétní podmínky plnění dohody, popř. navrhne programy spolupráce. Dále např. řeší existenci Českého centra ve Vídni, které dosud nemělo smluvní ukotvení.⁴⁴

Jinak byla v oblasti kultury v roce 2008 pozornost upřena zejména na vzpomínkové akce, spjaté s 40. výročí událostí srpna 1968.

Přeshraniční spolupráce

Rámcové podmínky financování přeshraniční spolupráce z evropského operačního programu byly detailně popsány v předchozím vydání „analýzy“. Rok 2008 byl již rokem realizace některých projektů. V červenci bylo rozhodnuto o přidělení zhruba 8,5 milionu EUR na přeshraniční spolupráci na jih Čech. Peníze z evropského fondu by měly být určeny zejména na přeshraniční turistiku, kulturní aktivity, ale i na zlepšení dopravní infrastruktury, např. na opravu silnice vedoucí na rakouský Gmünd. V prvním posuzovacím kole o dotace usilovalo celkem 39 projektů, z toho 29 úspěšně (19 z nich bylo podáno s účastí Jihočeského kraje, o zbytek se dělí subjekty z kraje Vysočina a Jihomoravského kraje). Ve dnech 15. a 16. prosince se znovu sešel Monitorovací výbor Evropské územní spolupráce Rakousko–Česká republika spolupráce a ze 45 navržených projektů jich schválil 37. Na jejich realizaci by mělo dojít až v průběhu roku 2009.

POLSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE

Východiska a politický kontext

Polsko se – i díky politické spřízněnosti současných vlád – těší postavení jednoho ze strategických regionálních partnerů ČR a rok 2008 této skutečnosti ve všech směrech odpovídal. Jednou z nejvýznamnějších událostí roku 2008, která tomuto trendu odpovídá, bylo úspěšné dokončení procesu vytváření česko-polského fóra. V roce 2008 více méně stagnovalo řešení tzv. územního dluhu a došlo také na jeden poněkud rozpačitější moment, kdy obě země přišly s částečně si konkurujícími strategiemi pro politiku EU vůči zemím východní dimenze *Evropské politiky sousedství* (ENP) (vše viz níže). Stejně jako v roce 2007 lze českou politiku vůči Polsku rozdělit na „vysokou politiku“, která má potenciál oslovit českou politickou sféru, a „všednodenní agendu“, která je vedena zejména z exekutivní a administrativní roviny.

Díky velkému veřejnému i politickému zájmu o problematiku umístění prvků americké protiraketové obrany v ČR se ve srovnání s ostatními středoevropskými státy dostal Polsku nepoměrně větší prostor i ve vnitropolitické diskusi. O Polsku se v několika případech hovořilo jak na plenárních zasedáních PSP ČR, tak na jednání výborů. Padaly otázky a připomínky ke vztahu polské veřejnosti k protiraketám či ke koordi-

Michal Kořan a kol.

Česká zahraniční politika v roce 2008

ANALÝZA ÚMV

Praha 2009